

UZBEK TILINING MILLIY IDENTIFIKATSIYANI SHAKLLANTIRISHDAGI O'RNI

Abduraxmonova Asalxon Baxtiyorjon qizi
Andijon davlat chet tillar institutining “Filologiya
va tillarni o‘qitish: rus tili” yo‘nalishi talabasi.
Ilmiy rahbar: ADChTI dotsenti
Bogdanovich Gennadiy Aleksandrovich.

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekiston mustaqillikka erishganidan keyin milliy o‘zlikni shakllantirishda o‘zbek tilining o‘rni tahlil qilinadi. Yozuvdagi tarixiy o‘zgarishlar, davlatning til siyosati, tilning ta’lim, madaniyat va yoshlar hayotiga ta’siri ko‘rib chiqiladi. Ayniqsa, ikki tillilik (bilingvizm) va ta’lim sifatiga oid zamonaviy muammolarga alohida e’tibor qaratilgan. Tadqiqot o‘zbek tilining milliy o‘zlik va madaniy merosning ajralmas qismi sifatidagi ahamiyatini ta’kidlaydi.

Аннотация: Данная статья анализирует роль узбекского языка в формировании национальной идентичности после обретения независимости. Рассматриваются исторические изменения письменности, государственная языковая политика, а также влияние языка на образование, культуру и молодежь. Особое внимание уделяется современным вызовам, таким как билингвизм и качество преподавания. Исследование подчеркивает важность узбекского языка как ключевого элемента национального самосознания и культурного наследия.

Annotation: This article analyzes the role of the Uzbek language in shaping national identity after Uzbekistan gained independence. It examines historical changes in the writing system, state language policy, and the language’s influence on education, culture, and the lives of young people. Special attention is given to modern challenges such as bilingualism and the quality of education. The study emphasizes the importance of the Uzbek language as an integral part of national identity and cultural heritage.

Kalit so‘zlar: O‘zbek tili, mustaqillik, milliy o‘zlik, davlat siyosati, lotin alifbosi, ta’lim, madaniyat, yoshlar, ikki tillilik.

Ключевые слова: Узбекский язык, независимость, национальная идентичность, государственная политика, латинский алфавит, образование, культура, молодёжь, двуязычие.

Keywords: Uzbek language, independence, national identity, state policy, Latin alphabet, education, culture, youth, bilingualism.

Mustaqillikdan so‘ng, O‘zbekistonda milliy til va identifikatsiya masalalari davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biriga aylandi. O‘zbek tilining davlat tili sifatidagi

maqomi, uning ta'lim, axborot vositalari, davlat idoralari va kundalik hayotdagi o'rni milliy o'zlikni saqlash va rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Shu bois, til va identifikatsiya o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni o'rganish, milliy o'zlikni shakllantirishda tilning roliga baho berish muhim tadqiqot yo'nalishidir.

O'zbek tilining milliy identifikatsiyani shakllantirishdagi o'rniga oid tadqiqotlar ko'plab olimlar tomonidan o'tkazilgan. Masalan, M. Xolikova o'zbek tilini milliy o'zlik va mustaqillik ramzi sifatida ta'riflaydi¹. Shuningdek, O'zbekistonda til siyosati va uning ijtimoiy hayotdagi o'rniga oid tadqiqotlar mavjud bo'lib, ular tilning milliy identifikatsiyani shakllantirishdagi ahamiyatini ko'rsatadi.

O'zbek tili o'z tarixida bir necha yozuv tizimlarini boshdan kechirdi. Dastlab, arab yozuvi asosida shakllangan bo'lib, bu yozuv tizimi o'zbek tilining fonetik xususiyatlariga to'liq mos kelmas edi. 1929-yilda o'zbek tili lotin yozuviga o'tkazildi, bu esa savodxonlikni oshirish va ta'lim tizimini modernizatsiya qilishga xizmat qildi. 1940-yilda esa o'zbek tili kirill yozuviga o'tkazildi, bu esa Sovet Ittifoqining til siyosati bilan bog'liq edi. Mustaqillikdan so'ng, 1993-yilda o'zbek tili yana lotin yozuviga o'tkazildi, bu esa milliy o'zlikni tiklash va xalqaro maydonda integratsiyani kuchaytirishga qaratilgan edi².

Arab yozuvi: O'zbek tili asrlar davomida arab yozuvi asosida yozilgan. Bu yozuv tizimi diniy va madaniy merosning asosiy vositasi bo'lib xizmat qilgan. **Lotin yozuvi (1929–1940):** 1929-yilda o'zbek tili lotin yozuviga o'tkazildi. Bu o'zgarish savodxonlikni oshirish va ta'lim tizimini modernizatsiya qilishga xizmat qildi. **Kirill yozuvi (1940–1992):** 1940-yilda o'zbek tili kirill yozuviga o'tkazildi. Bu o'zgarish Sovet Ittifoqining til siyosati bilan bog'liq edi. **Yangi lotin yozuvi (1993–hozirgi vaqtgacha):** Mustaqillikdan so'ng, 1993-yilda o'zbek tili yana lotin yozuviga o'tkazildi. Bu o'zgarish milliy o'zlikni tiklash va xalqaro maydonda integratsiyani kuchaytirishga qaratilgan edi.

O'zbek tilining rivojlanishi va yozuv tizimlarining o'zgarishi milliy o'zlikni shakllantirishda muhim rol o'ynagan. Til o'zbek xalqining madaniy va tarixiy merosini saqlashda, milliy birlikni mustahkamlashda asosiy vosita bo'lib xizmat qilgan. Mustaqillik harakatlari davrida til milliy o'zlikni tiklash va mustahkamlashda asosiy omil bo'lib, xalqning o'z tarixiga, madaniyatiga va qadriyatlariga bo'lgan hurmatini oshirishga xizmat qilgan.

¹ Язык — символ национального мышления и залог процветания [Электронный ресурс]. — URL: https://uza.uz/ru/posts/yazyk-simvol-nacionalnogo-myshleniya-i-zalog-procvetaniya_417007

² Переход на узбекский алфавит на основе латиницы ускоряется — принят проект постановления [Электронный ресурс] // Gazeta.uz. — 2024. — 14 февраля. — URL: <https://www.gazeta.uz/ru/2024/02/14/uzbek-latin-alphabet/>

O‘zbek tili asrlar davomida xalqning tarixiy xotirasi, qadriyatlari va an‘analarini saqlab kelgan. Bu til orqali adabiyot, xalq og‘zaki ijodi, maqollar, qo‘shiqlar va diniy matnlar avloddan-avlodga o‘tgan. O‘zbek tili boy madaniy merosni, jumladan, adabiyot, she‘riyat, xalq ertaklari va tarixiy hujjatlarni o‘zida mujassam etgan. Uning doimiy ishlatilishi va rivojlanishi o‘zbek madaniy qadriyatlari, an‘analari va urf-odatlarini saqlash va avlodlarga yetkazishda muhim rol o‘ynaydi.

Ta‘lim sohasida o‘zbek tili asosiy o‘quv tili sifatida xizmat qiladi. O‘zbek tilida ta‘lim olish bilimlarni samarali egallash, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish va milliy o‘zlikni shakllantirishga yordam beradi.

Adabiyot va san‘atda o‘zbek tili ijodiy ifoda vositasi bo‘lib, xalqning ruhiy olamini aks ettiradi. O‘zbek adabiyoti IX asrdan boshlab rivojlanib, Alisher Navoiy kabi buyuk shoirlar asarlari orqali tilning go‘zalligi va chuqur mazmunini namoyon etgan.³

1991-yilda mustaqillikka erishgach, o‘zbek tili davlat tili sifatida e‘lon qilindi. Bu qaror tilning nafaqat amaliy, balki ramziy ahamiyatini ham mustahkamladi. O‘zbek tili milliy birlik, mustaqillik va o‘zlikning asosiy ramziga aylandi.⁴

Bugungi kunda yoshlar orasida o‘zbek tiliga bo‘lgan munosabat ijobiy bo‘lib, ko‘pchilik uni milliy o‘zlik va madaniyatni saqlash vositasi sifatida qadrlaydi. Biroq, shaharlarda yashovchi yoshlar orasida rus tiliga bo‘lgan ehtiyoj va qiziqish ham mavjud, chunki rus tili biznes, ta‘lim va xalqaro aloqalar uchun muhim vosita hisoblanadi.

O‘zbekistonda o‘zbek va rus tillarining parallel ishlatilishi keng tarqalgan. Ko‘plab o‘zbeklar ikki tilni ham yaxshi biladi va kundalik muloqotda kod almashish (code-switching) holatlari tez-tez uchraydi. Bu holat tilning leksik tarkibiga ruscha so‘z va iboralar kirishiga olib kelmoqda.⁵

O‘zbek tilida ruscha so‘z va iboralar ko‘p ishlatilishi, ayniqsa, shahar aholisi orasida keng tarqalgan. Bu holat tilning grammatik tuzilishiga ham ta‘sir ko‘rsatmoqda, chunki ba‘zi o‘zbeklar ruscha tuzilmalardan foydalanib gapirishadi.

Musiqqa, kino va ijtimoiy tarmoqlar o‘zbek tilini targ‘ib qilishda muhim vositalarga aylangan. Ko‘plab yosh ijrochilar o‘zbek tilida qo‘shiqlar yaratmoqda, bu esa tilning ommaviy madaniyatdagi o‘rnini mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlarda o‘zbek tilida kontent yaratish va tarqatish yoshlar orasida tilning ahamiyatini oshirishga yordam bermoqda.

³ The Alisher Navoi State Museum of Literature [Электронный ресурс] // Wikipedia. — URL: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Alisher_Navoi_State_Museum_of_Literature

⁴ WikiStipendiya [Электронный ресурс] // Wikipedia. — URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/WikiStipendiya>

⁵ Nakamura, M. S. (2024). Beyond Bilingualism: A Discourse Analysis of Uzbek-Russian Code-Switching in Contemporary Uzbekistan. *Turkophone*, 11(3), 118–137. <https://doi.org/10.55246/turkophone.1510270>

O‘zbekiston hukumati o‘zbek tilining jamiyatdagi o‘rnini mustahkamlash va rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratmoqda. 2020-yilda qabul qilingan Prezident farmoni bilan 2020–2030-yillarga mo‘ljallangan «O‘zbek tilini rivojlantirish va til siyosatini takomillashtirish» konsepsiyasi tasdiqlandi. Ushbu konsepsiya doirasida davlat tili barcha sohalarda, jumladan, ta‘lim, ilm-fan, madaniyat, ommaviy axborot vositalari va davlat boshqaruvida keng qo‘llanilishini ta‘minlash ko‘zda tutilgan.⁶

O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasiga binoan, o‘zbek tili davlat tili sifatida belgilangan. Biroq, amaldagi qonunchilikda davlat idoralarida o‘zbek tilining majburiy ishlatilishi bo‘yicha aniq talablar mavjud emas. Shu bilan birga, ayrim tashabbuslar orqali davlat idoralarida o‘zbek tilining qo‘llanilishini kuchaytirish maqsadida chora-tadbirlar ko‘rilmoqda.

O‘zbekiston hukumati ilmiy va adabiy sohalarda o‘zbek tilining rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashga alohida e‘tibor qaratmoqda. 2023-yilda «Yoshlar uchun mingta kitob» loyihasi doirasida dunyo miqyosida mashhur bo‘lgan kitoblarni o‘zbek tiliga tarjima qilish va yoshlar orasida ilmiy salohiyatni oshirish maqsadida chora-tadbirlar belgilandi.⁷

Shuningdek, 2023-yilda o‘zbek adabiyotini xorijiy tillarga tarjima qilish va jahon adabiyotini o‘zbek tiliga tarjima qilishni qo‘llab-quvvatlash maqsadida maxsus mukofot joriy etildi. Bu tashabbus orqali adabiy tarjima sohasida ijodkorlarni rag‘batlantirish va o‘zbek tilining xalqaro maydondagi o‘rnini mustahkamlash ko‘zda tutilgan.

O‘zbek tilini o‘qitishda bir qator muammolar mavjud. Xususan, o‘qituvchilarning metodik tayyorgarligi va pedagogik ko‘nikmalarining yetarli emasligi, o‘quvchilarning tilni o‘zlashtirishdagi qiyinchiliklari, shuningdek, o‘qitish jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalarning yetarli darajada qo‘llanilmasligi muhim masalalardir .

Shuningdek, o‘qituvchilarning o‘zbek tilining barcha qirralarini mukammal bilmasligi, tilning grammatik va fonetik jihatlariga yetarlicha e‘tibor bermaslik ham o‘quvchilarning tilni to‘g‘ri o‘zlashtirishiga to‘sqinlik qilmoqda.⁸

⁶ Закон Республики Узбекистан от 29 декабря 2022 года № ЗРУ-785 «О государственном языке Республики Узбекистан» [Электронный ресурс] // Национальная база данных законодательства Республики Узбекистан Lex.uz. — URL: <https://lex.uz/ru/docs/5058375>

⁷ Результативна каждая инициатива по пропаганде чтения книг [Электронный ресурс] // UZA.uz. — URL: https://uza.uz/ru/posts/rezultativna-kazhdaya-iniciativa-po-propagande-chteniya-knig_544977

⁸ Недостаток курсов, отсутствие мотивации и многоязычность населения. Почему мы не говорим на узбекском языке [Электронный ресурс] // Podrobno.uz. — URL: <https://podrobno.uz/cat/obchestvo/nedostatok-kursov-otsutstvie-motivatsii-i-mnogoyazychnost-naseleniya-pochemu-my-ne-govorim-na-uzbeks/>

O‘zbek tilini o‘qitishda zamonaviy o‘quv qo‘llanmalarining yetishmasligi ham muhim muammolardan biridir. Ko‘plab maktablarda eski uslubdagi darsliklar ishlatilmoqda, bu esa o‘quvchilarning tilni samarali o‘zlashtirishiga to‘sqinlik qilmoqda.

Bundan tashqari, o‘quv qo‘llanmalarining ko‘p qismi faqat nazariy materiallarga asoslangan bo‘lib, amaliy mashqlar va interaktiv metodlar yetishmayapti. Bu esa o‘quvchilarning tilni faol va samarali o‘zlashtirishiga salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda.

Shahar hududlarida, ayniqsa yoshlar orasida, o‘zbek tilining siqilib ketishi kuzatilmoqda. Bu holat, o‘zbek tilining o‘rni va ahamiyatini kamaytirishiga olib kelmoqda.

Shahar aholisi orasida rus tilining keng tarqalganligi, o‘zbek tilining kundalik muloqotda kamroq ishlatilishiga sabab bo‘lmoqda. Bu esa o‘zbek tilining avloddan-avlodga o‘tishini va rivojlanishini xavf ostiga qo‘ymoqda.

O‘zbek tili nafaqat davlat tili, balki xalqimizning tarixiy xotirasi, madaniyati va milliy o‘zligining ajralmas qismidir. O‘zbek tilida yaratilgan adabiyot, ilm-fan va san‘at asarlari xalqimizning dunyoqarashi, qadriyatlari va orzu-intilishlarini aks ettiradi. Til orqali milliy ong shakllanadi, xalq o‘z tarixini, madaniyatini va an‘analarini saqlaydi va kelajakka yetkazadi.

O‘zbek tilining rivojlanishi va uning jamiyatdagi o‘rni mustahkamlanishi, o‘z navbatida, milliy birlikni, mustaqillikni va suverenitetni ta‘minlashga xizmat qiladi. Davlat tili sifatida o‘zbek tilining kuchayishi, xalqning o‘zligini anglashiga, milliy g‘urur va faxrni oshirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Закон Республики Узбекистан от 29 декабря 2022 года №ЗРУ-785 «О государственном языке Республики Узбекистан» [Электронный ресурс] // Национальная база данных законодательства Республики Узбекистан Lex.uz. — URL: <https://lex.uz/ru/docs/5058375> (дата обращения: 01.05.2025).
2. Nakamura, M. S. Beyond Bilingualism: A Discourse Analysis of Uzbek-Russian Code-Switching in Contemporary Uzbekistan // *Turkophone*. — 2024. — Т. 11, № 3. — С. 118–137. — URL: <https://doi.org/10.55246/turkophone.1510270> (дата обращения: 01.05.2025).
3. Недостаток курсов, отсутствие мотивации и многоязычность населения. Почему мы не говорим на узбекском языке [Электронный ресурс] // *Podrobno.uz*. — 2024. — 21 октября. — URL: <https://podrobno.uz/cat/obchestvo/nedostatok-kursov-otsutstvie-motivatsii-i-mnogoyazychnost-naseleniya-pochemu-my-ne-govorim-na-uzbeks/> (дата обращения: 01.05.2025).

4. Переход на узбекский алфавит на основе латиницы ускоряется — принят проект постановления [Электронный ресурс] // Gazeta.uz. — 2024. — 14 февраля. — URL: <https://www.gazeta.uz/ru/2024/02/14/uzbek-latin-alphabet/> (дата обращения: 01.05.2025).
5. Результативна каждая инициатива по пропаганде чтения книг [Электронный ресурс] // UZA.uz. — URL: https://uza.uz/ru/posts/rezultativna-kazhdaya-iniciativa-po-propagande-chteniya-knig_544977 (дата обращения: 01.05.2025).
6. The Alisher Navoi State Museum of Literature [Электронный ресурс] // Wikipedia. — URL: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Alisher_Navoi_State_Museum_of_Literature (дата обращения: 01.05.2025).
7. WikiStipendiya [Электронный ресурс] // Wikipedia. — URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/WikiStipendiya> (дата обращения: 01.05.2025).
8. Язык — символ национального мышления и залог процветания [Электронный ресурс] // UZA.uz. — URL: https://uza.uz/ru/posts/yazyk-simvol-nacionalnogo-myshleniya-i-zalog-procvetaniya_417007 (дата обращения: 01.05.2025).